

Отримано: 02 вересня 2021 р.

Прорецензовано: 16 вересня 2021 р.

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 р.

e-mail: olha.demianchuk@oa.edu.ua

kateryna.zhuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2021-22(50)-11-16

Дем'янчук О. І., Жук К. С. Особливості функціонування малого бізнесу в Україні та закордоном. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2021. № 22(50). С. 11–16.

УДК: 330.101

JEL-класифікація: E 01, E20

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-9282-3589>

Дем'янчук Ольга Іванівна,

доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного університету «Острозька академія»

Жук Катерина Сергіївна,

студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

У статті досліджено проблеми та особливості функціонування малого бізнесу в Україні та закордоном. Проаналізовано значення малих підприємств в економіках розвинених країн та вплив на їх конкурентоспроможність в умовах сьогоденної коронакризи. Визначено чинники, які негативно впливають на безперервне функціонування малого бізнесу та гальмують його розвиток.

Ключові слова: мале підприємництво, малий та середній бізнес, суб'єкти господарювання, підприємство, розвиток малих підприємств.

Демьянчук Ольга Ивановна,

доктор экономических наук, доцент кафедры финансов, учета и аудита
Национального университета «Острожская академия»

Жук Екатерина Сергеевна,

студентка второго (магистерского) уровня высшего образования
Национального университета «Острожская академия»

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ

В статье исследованы проблемы и особенности функционирования малого бизнеса в Украине и за рубежом. Проанализировано значение малых предприятий в экономиках развитых стран и влияние на их конкурентоспособность в условиях сегодняшней коронакризы. Определены факторы, которые негативно влияют на непрерывное функционирование малого бизнеса и тормозят его развитие.

Ключевые слова: малое предпринимательство, малый и средний бизнес, предприятия, компании, развитие малых предприятий.

Olha Demianchuk,

PhD, professor of Finance, Accounting and Auditing Department,
The National University of Ostroh Academy

Kateryna Zhuk,

student of the second (master's) level of higher education,
The National University of Ostroh Academy

FEATURES OF FUNCTIONING OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE AND ABROAD

The article investigates the problems and features of small business functioning in Ukraine and abroad. The importance of small enterprises in the economies of developed countries and the impact on their competitiveness in the context of today's coronacrisis has been analyzed. The criteria for dividing all enterprises into small, medium and large in Ukraine and their comparison with foreign practice are indicated. The "Rating of obstacles" for the development of small and medium enterprises in Ukraine is indicated. The authors identified the factors that negatively affect the continuous functioning of small business and hinder its development. The development of the small business sector and the maintenance of a high level of competition

is a key step towards ensuring the sustainable development of the national economy. Small business also contributes to the restructuring of the state, increasing production, creating new jobs and introducing innovative technologies in areas where large business would not be so effective.

However, the path to starting a small business is uneven, with many pitfalls and obstacles to jump. Accordingly, the governments of most countries are obliged to support small businesses in any way to protect the economy as a whole.

So, in order for small and medium-sized businesses to develop gradually, they desperately need clear and understandable rules of the game in today's market, as well as favorable conditions for uninterrupted operation. To this end, it is necessary to formulate a clear unified state policy on small business, using international experience.

Key words: small business, small and medium business, enterprises, companies, the development of small enterprises.

Постановка проблеми. Мале підприємництво відіграє важливу роль у соціально-економічному житті розвинених країн, де на його частку припадає близько 70 % валового національного продукту. Проте, на сьогодні закриття економіки, тотальна ліквідація підприємств та самоізоляція населення б'ють по підприємствах, насамперед малих, які досить чутливі і залежать від торгівлі та купівельної спроможності населення.

Для того, щоб малий та середній бізнес мав змогу прогресивно розвиватися, їм вкрай необхідні чіткі та зрозумілі правила гри на сучасному ринку, а також сприятливі умови безперерійно функціонувати. З цією метою необхідно сформулювати чітку єдину державну політику стосовно малого бізнесу, використовуючи при цьому світовий досвід.

Мета дослідження: визначити роль та місце малого підприємництва у фінансовій системі держави, а також знайти шляхи усунення недоліків, які є перешкодою для їх нормального функціонування та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню підтримки та розвитку малого підприємництва присвячено безліч праць вітчизняних науковців, серед яких Д. І. Берницька, Н. М. Гомон, М. П. Денисенко, П. Т. Колісниченко, С. В. Коробка та ін. Проте, незважаючи на значну кількість праць, які досліджують проблематику підтримки та захисту малого бізнесу, на сьогодні в період світових інтеграційних процесів та нестабільного зовнішньоекономічного середовища це питання залишається надзвичайно актуальним та потребує подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні малий бізнес є важливою складовою економіки багатьох країн. Причиною цього є те, що малі підприємства не потребують внутрішніх початкових інвестицій, можуть брати участь в реструктуризації економіки, формувати та насичувати ринок споживчих товарів та послуг, а також досягати значної оборотності ресурсів. Такі підприємства роблять національну економіку більш конкурентоздатною, швидко реагуючи на будь-які трансформації споживчого попиту. Це все робить економіку гнучкою, а споживчий ринок – врівноваженим.

Відкриття бізнесу – це значний ризик, але власники підприємств набули високої кваліфікації щодо управління цими ризиками. Рівень невдач малого бізнесу знизився на 30 % з 1977 р. Це пояснюється кращим навчанням, кращою освітою, більшим доступом до інформації, а також негативним минулим досвідом, який використовувався для покращення діяльності та оптимізації процесів. Як наслідок, малі підприємства можуть зберігати свою життєздатність у міру зміни ринку та настроїв споживачів [11].

У розвинених країнах мале підприємництво вважається однією з основних причин їх процвітання. Наприклад, в Аргентині малий та середній бізнес формує 37,5% ВВП країни, у Бразилії – 20%, при цьому тут працює 52 % всього зайнятого населення. Німеччина ж налічує більше 3,3 млн суб'єктів малого бізнесу, що складає близько 90 % загальної кількості підприємств. До того ж, в Німеччині у цьому секторі працює 70 % працюючого населення, які сплачують близько 45 % податків з обороту та забезпечують 30 % німецького експорту. Така ж ситуація і в Японії, адже загалом на малих та середніх підприємствах зайнято 39 506 тис. осіб, що складає 80,6 % всієї робочої сили країни. Що стосується виробництва товарів, оптового та роздрібного товарообороту, то на мале та середнє підприємництво припадає 51,8 %, 62 % та 78,5 % відповідно [2]. В Америці близько 28 млн малих підприємств, на яких працює 55 % зайнятих осіб. Разом малі підприємства формують великий удар, який забезпечує стабільність американської робочої сили [11].

Виходячи з вищесказаного, важливим стратегічним завданням для зарубіжних країн є підтримка малого бізнесу, зосередження уваги та сил саме на розвитку останнього з метою регенерації політичної та соціально-економічної ситуації в країні в сторону покращення, а також створення можливостей для позитивних структурних змін.

Для України підтримка малого бізнесу також є пріоритетним напрямком реалізації політики уряду. Адже близько 64 % доданої вартості, 81,5 % зайнятості та 37 % податкових надходжень формують саме малі підприємства, що і підтверджує їх ключову роль в національній економіці [3].

Дух підприємництва зародився ще з середніх віків, з появою товарно-грошових відносин, торговельних посередників, які і становили прообраз сучасного підприємця. Проте, на сьогодні досі немає чітких єдиних кількісних критеріїв щодо визначення суб'єктів підприємництва, зокрема малого.

У табл. 1 проаналізовано зарубіжну практику класифікації підприємств. Загалом, суб'єктами господарювання малого бізнесу є зазвичай підприємства, чисельність працюючих на яких складає до 50 осіб, а річний оборот – до 10 млн євро.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика кількісних класифікаційних критеріїв
малого підприємництва в різних країнах світу**

Країна	Критерії	Кількісні характеристики
Греція	Чисельність працівників, осіб	до 50
	Річний товарооборот, млн дол. США	до 1,5
Німеччина	Чисельність працівників, осіб	від 50 до 500
	Річний товарооборот, млн дол. США	до 55
Польща	Чисельність працівників, осіб	до 50
	Річний товарооборот, млн євро	до 10
Великобританія	Чисельність працівників, осіб	до 200 в обробній промисловості до 50 у будівництві у торгівлі немає обмежень
	Річний товарооборот, тис. фунтів стерлінгів	до 400 у торгівлі
США	Чисельність працівників, осіб	до 500
	Річний товарооборот, млн дол. США	до 2
Японія	Чисельність працівників, осіб	до 300 в обробній промисловості до 100 у гуртовій торгівлі
	Річний товарооборот, млн ієн	до 1100 в обробній промисловості до 30 у гуртовій торгівлі

Джерело: складено автором на основі [4].

Українська ж практика виділяє мікро-, малі, середні та великі підприємства, поділ на які підкріплено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Господарським кодексом (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація підприємств в Україні

Тип підприємства	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»			Господарський кодекс України	
	Середня кількість працівників, осіб	Чистий дохід від реалізації продукції, млн євро	Балансова вартість активів, млн євро	Середня кількість працівників, осіб	Річний дохід від будь-якої діяльності, млн євро
Мікро-підприємства	до 10	до 0,7	до 0,35	до 10	до 2
Малі підприємства	10–50	0,7–8	0,35–4	10–50	2–10
Середні підприємства	50–250	8–40	4–20	50–250	10–50
Великі підприємства	понад 250	понад 40	понад 20	понад 250	понад 50

Джерело: складено автором на основі [5, 6].

Відповідно до даних в Україні до малих належать підприємства, які мають у своєму штаті 50–250 працюючих осіб, річний дохід від будь-якої діяльності складає до 50 млн євро, а балансова вартість не перевищує 20 млн євро. В свою чергу, мікропідприємствами є суб'єкти господарювання з середньою чисельністю працюючих осіб 10 та чистим доходом від реалізації в розмірі, який не перевищує 0,35 млн євро.

Відповідно до вищенаведеного поділу в Україні станом на 2019 р. налічувалося 363 328 малих та 17 751 середніх підприємств, що на 6,76 % та 10,55 % відповідно більше, ніж 2018 р., при цьому загальна кількість підприємств в Україні за 2019 р. не змінилася (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка кількості підприємств в Україні за 2017–2019 рр.

Показник	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення, од.		Темп приросту, %	
				2018–2017	2019–2018	2018/2017	2019/2018
Малі підприємства	322920	339374	362328	16454	22954	5,095	6,76
Середні підприємства	14937	16057	17751	1120	1694	7,498	10,55
Всього підприємств в Україні	338256	355877	355877	17621	0	5,209	0,00

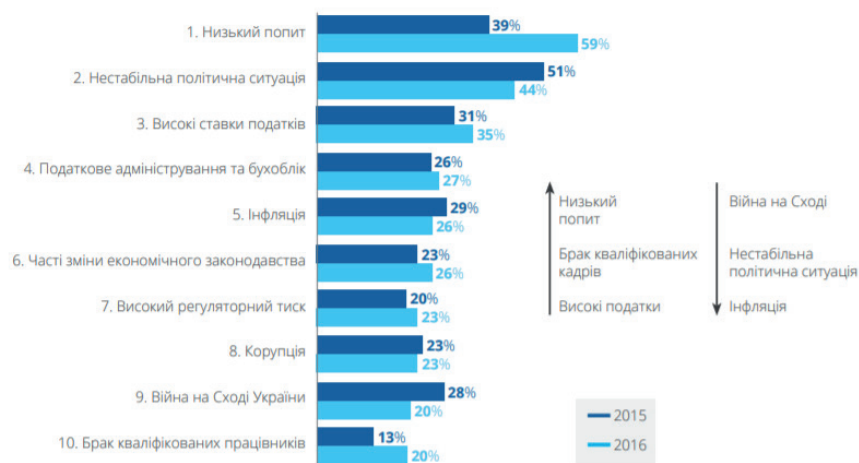
Джерело: складено автором на основі даних [7].

Незважаючи на незначну позитивну тенденцію, вітчизняна національна економіка завжди характеризувалася несприятливим кліматом для ведення бізнесу. Згідно з результатами міжнародних рейтингів, зокрема «Ведення бізнесу – 2017» та «Індекс глобальної конкурентоспроможності», бізнес-клімат в Україні є значно гіршим, ніж у країн-сусідів. Однак, ситуація впродовж останніх років покращилася, адже Україна піднялася з 152-го місця у 2012 р. до 80-го у 2017 р. Це свідчить про її потенційний розвиток, проте вона досі потребує реформ.

Загалом, варто виділити ряд недоліків, які перешкоджають нормальному функціонуванню малого бізнесу. Такими перепонами є, перш за все, дуже низька дохідність та рівень продуктивності праці, незважаючи на значну інтенсивність. Крім того, існують певні труднощі, пов'язані з використанням нових технологій та запровадженням інновацій, а також обмеженість власних ресурсів та досить високий ризик збільшення конкуренції. Як наслідок, малі підприємства часто потрапляють у збиткове становище або навіть стають банкрутами.

Згідно із щорічною оцінкою ділового клімату в Україні, проведеного компанією «Business ombudsmen council» (Рада бізнес-омбутсмена, РБО), сформовано «рейтинг перешкод» розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Відповідно, до цього рейтингу ввійшли низький попит (59 % у 2016 р.), нестабільна політична ситуація (44 %), високі ставки податків (35 %), податкове адміністрування та бухоблік (27 %), інфляція (26 %) тощо (рис. 1).

Діаграма 3. «Рейтинг перешкод» розвитку МСП

Джерело: Щорічна оцінка ділового клімату 2016.

Рис. 1. «Рейтинг перешкод» розвитку МСП в Україні

Джерело: [12].

Разом з тим, Рада бізнес-омбутсмена обмежене фінансування для малого та середнього бізнесу вважає чи не найголовнішою перешкодою розвитку бізнесу, усунути яку можна здійснивши оцінку вже діючих законів, їх актуальності, а також забезпечити пріоритетність тих заходів, які мають потенційно більшу ефективність щодо доступу до фінансування.

Значний вплив на діяльність МСП мають податкові органи, адже саме до дрібних підприємств застосовується особливий, а іноді надмірний контроль з боку податківців. Звісно, що причиною такої тенденції є не зовсім законна поведінка тих суб'єктів підприємницької діяльності, які користуються перевагами спрощеної системи оподаткування. Однак РБО рекомендує податковим органам досліджувати та оцінювати факти, а не реалізовувати масову практику перевірок [12].

На додаток до всього, у 2019 р. весь світ несподівано сколихнула пандемія Covid-19, яка жорстко вдарила по економіці всіх країн світу.

За останні півтора року поширення пандемії Covid-19 для всіх підприємств стало ще тим випробуванням. Адже, більшість з них потерпали від карантинних заходів, різноманітних обмежень, багато підприємств взагалі повністю зупинили свою роботу, що добряче вдарило по їхніх кишнях.

Однією з найбільш постраждалих галузей є, звісно, малий та середній бізнес. За оцінкою Програми розвитку ООН, який проводився у жовтні 2020 р., через пандемію коронавірусу більше 10 % вітчизняних

малих та середніх підприємств опинилися на межі банкрутства та найближчим часом можуть закрити свій бізнес [8].

В цей період малі підприємства не лише в Україні, але й по всьому світі перейшли на умови сповільненої економічної активності та невизначеності. Тож уряди країн змушені були негайно спускати так званий «рятівний круг» для малих та середніх підприємств. Для прикладу, уряд США виділив 377 млрд дол. у вигляді допомоги малому бізнесу. У Великій Британії знизили облікову ставку з 0,75 % до 0,25 %, послабили законодавство щодо банкрутства. Італія ввела податкові пільги для бізнесу, а також збільшила гарантійний фонд для кредитування малих та середніх підприємств. У Польщі, в свою чергу, створено проект «Економічний та соціальний антикризовий щит для безпеки підприємців і працівників у зв'язку з пандемією вірусу SARS-Cov-2» вартістю близько 52 млрд дол. США. Він включає захист населення від втрати робочих місць та підтримку підприємців [9, с. 61–62].

З боку українського уряду було скасовано штрафні санкції за невиконання фінансових домовленостей перед кредиторами та партнерами, а також значно збільшені ліміти для осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування, зокрема, для першої групи встановлено ліміт в розмірі 1 002 00 грн, для другої – 5 002 000 грн, для третьої – 7 002 000 грн [10].

Також, було запроваджено податкові знижки, знижено облікову ставку, запроваджено податкові та кредитні канікули для постраждалого від карантину бізнесу. Проте, варто зазначити, що такі заходи тимчасові і не дають змоги повністю компенсувати збитки, які в цей період зазнали підприємці.

Висновки. Таким чином, розвиток сектору малого підприємництва і підтримка високого рівня конкуренції є ключовим кроком на шляху до забезпечення стійкого та передбачуваного розвитку національної економіки. Малий бізнес сприяє не лише структурному розвитку та перебудові держави, але й збільшенню обсягів виробництва, створенню нових робочих місць та запровадженню інноваційних технологій у тих сферах, де великий бізнес був би не таким ефективним.

Проте шлях відкриття малого бізнесу прокладено нерівномірно, з купою підводних каменів та перешкод для стрибка. Відповідно, уряди більшості країн зобов'язанні будь-яким чином підтримувати малі підприємства з метою захисту всієї економіки в цілому.

Література:

1. Ведомости: «Как власти помогают малому и среднему бизнесу в разных странах. URL: <<https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/04/08/827470-pomogayut-malomu-biznesu>> (дата звернення: 15.09.2021).
2. Vedomosti: Kak vlasti pomagayut malomu i srednemu biznesu v raznyh stranah [Vedomosti: “How the authorities help small and medium-sized businesses in different countries]. < <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/04/08/827470-pomogayut-malomu-biznesu> > [in Russian] (2021, September, 15).
3. Малий бізнес в зарубіжних країнах. Досвід малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах. URL: <https://nt-csm.ru/malyi-biznes-v-zarubezhnyh-stranah-opyt-malogo-i-srednego-biznesa.html> (дата звернення: 15.09.2021).
4. Malyy biznes v zarubishanyh krayinah. Dosvid malogo ta serednyogo biznesu v rozvynenyh krayinah [Small business in foreign countries. Experience of small and medium business in developed countries]. < <https://nt-csm.ru/malyi-biznes-v-zarubezhnyh-stranah-opyt-malogo-i-srednego-biznesa.html> > [in Ukrainian] (2021, September, 15)
5. Підтримка малого і середнього підприємництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/pidtrimka-malogo-i-serednego-pidpriemnictva> (дата звернення: 15.09.2021).
6. Pidtrymka malogo ta serednyogo pidpryyemnytstva [Support for small and medium enterprises.]. Uryadovyy portal [Government portal] < <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/pidtrimka-malogo-i-serednego-pidpriemnictva> > [in Ukrainian] (2021, September, 15)
7. Чуприна Л. В., Юзовицька С. А. Світовий досвід розвитку малого підприємництва та його використання в Україні. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/41.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
8. Chuprina LV, Yuzovitskaya S.A. Svitovyy dosvid rozvytku malogo pidpryyemnytstva ta yogo vykorystanya v Ukrayini [Chuprina LV, Yuzovitskaya S.A. World experience of small business development and its use in Ukraine]. < http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/41.pdf > [in Ukrainian] (2021, September 15)
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.09.2021).
10. Gospodarskyu kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 № 436-IV (iz zminyamy ta dopovnennyamy) [Economic Code of Ukraine of 16.01.2003 № 436-IV (as amended)] < <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> > [in Ukrainian] (2021, September 15)
11. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (із змінами та доповненнями). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2006_02_09/T990996.html (дата звернення: 15.09.2021).
12. Pro buhgalterskyu oblik i finansovu zvitnist v Ukrayini: Zakon Ukayiny vid 16.07.1999 № 996-XIV (iz zminyamy ta dopovnennyamy) [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine of 16.07.1999 № 996-XIV (as amended)]. < http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2006_02_09/T990996.html > [in Ukrainian] (2021, September 15)

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2021).

Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. < <http://www.ukrstat.gov.ua> > [in Ukrainian] (2021, September 15)

8. Лук'янова Н., Зайцева О. Пандемія коронавірусу: правові механізми захисту трудових та соціальних прав працівників. URL: http://rv.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/lhsi_pandemya_koronavirusu.pdf (дата звернення: 15.09.2021).

Lukyanova N., Zaitseva O. Pandemiya koronavirusu: pravovi mehanizmy zahystu trudovyh ta sotsialnyh vidnosyn prav pratsivnykiv [Lukyanova N., Zaitseva O. The coronavirus pandemic: legal mechanisms to protect labor and social rights of employees]. < http://rv.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/lhsi_pandemya_koronavirusu.pdf > [in Ukrainian] (2021, September 15)

9. Вагнер І. М., Демко І. І. Вплив COVID-19 на економічний розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник університету банківської справи*. 2020. № 1 (37). С. 59–66.

Wagner IM, Demko I.I. Vplyv COVID-19 na ekonomichnyy rozvytok malogo ta serednyogo biznesu v Ukraini [Wagner IM, Demko I.I. The impact of COVID-19 on the economic development of small and medium-sized businesses in Ukraine]. *Visnyk universytetu bankivskoyi spravy* [Bulletin of the University of Banking], 2020. № 1 (37). S. 59–66. [in Ukrainian]

10. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 19.09.2021).

Podatkovyy kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. < <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> > (2021, September 19), [in Ukrainian]

11. The role of small business in economic development. < <https://www.amarilloedc.com/blog/the-role-of-small-business-in-economic-development> > (дата звернення: 20.09.2021).

The role of small business in economic development. < <https://www.amarilloedc.com/blog/the-role-of-small-business-in-economic-development> > [in English] (2021, September 20)

12. Великі проблеми малого бізнесу. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/system_bigproblemssmalbusiness/3_2020_system_ua.pdf (дата звернення: 22.09.2021).

Velyki problem nalogo biznesu [Big problems of small business]. < https://boi.org.ua/media/uploads/system_bigproblemssmalbusiness/3_2020_system_ua.pdf > [in Ukrainian] (2021, September 22)